

Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΩΝ ΑΠΟΚΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ Η ΑΝΑΓΚΗ ΜΙΑΣ ΝΕΑΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ

Ομιλία Νίκου Χριστοδουλάκη

Στην Παρουσίαση του Βιβλίου του Κώστα Μητρόπουλου

"Οι ιδιωτικοποιήσεις στην Ελλάδα: το τέλος ενός δρόμου;"

ΕΒΕΑ, 30 Νοεμβρίου 2023

1. Εισαγωγικά

Ξεκινώντας, θέλω να ευχαριστήσω τον Κώστα Μητρόπουλο, για την πρόσκληση που μου απηύθυνε να μιλήσω για το θέμα των αποκρατικοποιήσεων και ιδιωτικοποιήσεων στην Ελλάδα. Ο Μητρόπουλος υπήρξε από την εποχή του Πολυτεχνείου φίλος μου επί δεκαετίες, επίσημος σύμβουλος και συνεργάτης στα Υπουργεία Ανάπτυξης και των Οικονομικών όπου θήτευσα σε μία εποχή έντονων αποκρατικοποιήσεων, και μέχρι σήμερα ξανά φίλος και συνομιλητής για πολλά θέματα διαχρονικά και επίκαιρα. Εκτός από ένα οργανωμένο επιστημονικό κείμενο γνώσης και προβληματισμού, το βιβλίο ενέχει ως εκ τούτου και ένα πιο βιωματικό χαρακτήρα αναφοράς και αναστοχασμού.

Πριν περάσω σε συγκεκριμένα σχόλια, θα ήθελα να δηλώσω ότι βρήκα το βιβλίο εξαιρετικά ενδιαφέρον, πλήρες, διδακτικό και θεωρώ ότι θα έπρεπε να είναι αναπόσπαστο μέρος μιας διδασκαλίας Εφαρμοσμένων Οικονομικών, τουλάχιστον σε μεταπτυχιακό επίπεδο. Νομίζω ότι ίσως είναι το μόνο ολοκληρωμένο βιβλίο, το οποίο υπάρχει στα ελληνικά. Έχω υπόψιν μου ορισμένες μελέτες, οι οποίες έχουν βγει από το IOBE ή άλλους οίκους - κανένα όμως δεν έχει την πληρότητα, ιστορική, θεωρητική, και νομική, την οποία έχει το βιβλίο του Κώστα Μητρόπουλου. Ως εκ τούτου πιστεύω ότι θα βοηθήσει ώστε το γνωστικό πεδίο των αποκρατικοποιήσεων, να αξιοποιείται ως μία πολιτική αποτελεσματική και χρήσιμη με συναίνεση και ανθεκτικότητα, και όχι να είναι πρόχειρη και ευκαιριακή που αργά ή γρήγορα θα καταρρεύσει.

2. Ιστορική διαδρομή

Ο Κώστας Μητρόπουλος περιλαμβάνει πολλά κεφάλαια στο βιβλίο του, τα οποία οικοδομούν, σκαλί-σκαλί, αυτή την πληρότητα, στην οποία αναφέρθηκα. Ξεκινάει -και πολύ σοφά κατά την άποψή μου- με μία ιστορική περιοδολόγηση των φαινομένων ιδιωτικοποίησης ή αποκρατικοποίησης: Από την αρχαία Ελλάδα, την αρχαία Ρώμη, την Κίνα και άλλες χώρες, οι οποίες κατά καιρούς χρησιμοποίησαν ιδιωτικά κεφάλαια και ιδιωτική πρωτοβουλία, είτε για να χρηματοδοτήσουν ή να υποκαταστήσουν κρατικές δραστηριότητες μέσω αναθέσεων (π.χ. συλλογή φόρων).

Ίσως, η πιο σημαντική πραγματεία περί ιδιωτικοποιήσεων στην αρχαιότητα, γράφτηκε από τον Ξενοφώντα στο βιβλίο του *Πόροι ή περί εσόδων*. Σε αυτό, προτρέπει την ηττηθείσα κατά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο Αθήνα να συμπράξουν οι αρχές με ιδιώτες για να αξιοποιήσουν τα μεταλλεία σε διάφορες περιοχές της Αττικής ή ακόμη και να δοθούν εντελώς σε ιδιώτες, γιατί αυτοί μπορούν να τα εκμεταλλευτούν καλύτερα, για να βγάλουν έτσι έσοδα, με τα οποία θα μπορέσει η Αθήνα να επανεξοπλιστεί και να ξαναβρεί το παλιό της μεγαλείο. Όσο και να μας κάνει εντύπωση, μερικά επιχειρήματα της σημερινής εποχής δεν απέχουν και πολύ από την ουσία αυτών που έγραψε ο Ξενοφών, (βλέπε Ξεν., *Πόροι*, #33, #34, εκδ. Ζαχαρόπουλος).

Ταυτόχρονα όμως καλό θα είναι να ξέρουμε ότι οι ιδιωτικοποιήσεις με την σημερινή τους μορφή είναι ένα φαινόμενο σχετικά πρόσφατο ιστορικά, διότι επί αιώνες δεν υπήρχε κάποιος ρόλος του δημόσιου στην παραγωγή, η οποία ανήκε εξ ορισμού σε ιδιώτες και μετά αγοραζόταν από το κράτος. Μόνο στα τέλη του 19ου αιώνα εμφανίζεται ο John Stuart Mill, ο οποίος μιλάει για την ανάγκη μαζικής παροχής βασικών δημοσίων αγαθών, τα οποία ενδεχομένως δεν μπορούν να παράγουν σε επαρκή ποσότητα και ποιότητα οι ιδιώτες και πρέπει να την οργανώσει το κράτος.

Από τότε ξεκινά μία συζήτηση για τον ρόλο του κράτους στην παραγωγή, η οποία όμως σπανίως τότε οδηγεί σε αποφάσεις των κυβερνήσεων να κρατικοποιήσουν ιδιωτικές επιχειρήσεις ή να ιδρύσουν δημόσιες. Μόνο μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν δηλαδή έχουν ρημάξει οι παραγωγικές μονάδες και υποδομές σε όλη την Ευρώπη, το κράτος

καλείται σε δράση προκειμένου να παράξει μια σειρά από αγαθά στην υγεία, στις μεταφορές και σε άλλους τομείς σε μαζική κλίμακα.

Έτσι, αρχίζουν και οργανώνονται οι πρώτες δημόσιες επιχειρήσεις, οι οποίες διανύουν αρχικά μια ένδοξη περίοδο τριών περίπου δεκαετιών, αλλά σταδιακά επωάζουν και μία σειρά από μειονεκτήματα και παθογένειες, οφειλόμενες κυρίως σε δύο παράγοντες:

Ο πρώτος παράγων έχει να κάνει με την καθυστέρηση εισαγωγής νέων τεχνολογιών, γιατί πάντα οι κρατικές επιχειρήσεις είναι πιο επιφυλακτικές (ή και εχθρικές) να υιοθετήσουν νέες μορφές παραγωγής, μήπως και προκαλέσουν τέτοιες ανατροπές στην οργανωτική δομή που δεν θα ήξεραν να διαχειριστούν. Και το δεύτερο είναι η προϊούσα ισχύς των συνδικάτων, τα οποία πολλές φορές στάθηκαν εμπόδιο ή τουλάχιστον ήταν απρόθυμοι αποδέκτες νεωτερισμών, φοβούμενα και αυτά μήπως μειωθεί η επιρροή τους ή χρειαστεί να αλλάξει το εργασιακό πλαίσιο, στο οποίο είχαν συνηθίσει και ισχυροποιηθεί τα προηγούμενα χρόνια.

3. Η σύγχρονη περίοδος

Έτσι, τελικά, βλέπουμε τις ιδιωτικοποιήσεις να εισέρχονται στην οικονομική ατζέντα μόλις στην δεκαετία του 1980, και μόνο αφού είχαν υπάρξει οι μεγάλες αναταραχές με την τιμή του πετρελαίου και την αποτυχία των συμβατικών μακρο-οικονομικών πολιτικών να αντιμετωπίσουν την βαθειά ύφεση.

Οι ιδιωτικοποιήσεις ως νέο μοντέλο οικονομικής πολιτικής ξεκίνησε εκείνη την περίοδο από την Αμερική και γνώρισε μεγάλη διάδοση λόγω της παθολογικής αντιπάθειας που είχε τότε το Ρεπουμπλικανικό Κόμμα εναντίον του δημόσιου τομέα στην οικονομία. Παρά την σφοδρή ρητορική πάντως, ελάχιστες δημόσιες επιχειρήσεις δόθηκαν σε ιδιώτες – μάλλον γιατί λίγες μέχρι τότε λειτουργούσαν ως κρατικές. Οι ιδιωτικοποιήσεις επεκτάθηκαν μετά στην Βρετανία όπου μόλις είχε εκλεγεί η ομογάλακτη κυβέρνηση Θάτσερ. Όμως εκεί είχαν πολύ διαφορετικό χαρακτήρα από ό,τι την Αμερική και οδήγησαν στην ιδιωτικοποίηση πολλών μεγάλων κρατικών επιχειρήσεων. Ναυαρχίδα του προγράμματος υπήρξε ο Οργανισμός Βρετανικών Τηλεπικοινωνιών (British Telecom), ο οποίος ιδιωτικοποιήθηκε μέσω δημόσιας εγγραφής, κάνοντας μετόχους πλέον στον Οργανισμό ακόμα και μικρο-αποταμιευτές. Και έτσι οι

ιδιωτικοποιήσεις απέκτησαν μία πολύ μεγαλύτερη λαϊκή συμπάθεια και στήριξη από ό,τι είχαν οι ιδιωτικοποιήσεις στην Αμερική.

Βεβαίως και στην Βρετανία οργίασε η ρητορική εναντίον κάθε κρατικής δραστηριότητας, και αυτό οδήγησε σε δεύτερο στάδιο στην ιδιωτικοποίηση επιχειρήσεων όπου τα συνδικάτα είχαν μεγάλη παρουσία και ισχύ, αδιαφορώντας για τις όποιες κοινωνικές συνέπειες αλλά και δυσλειτουργία μπορούσε να έχει η καθολική επέκταση αυτής της πολιτικής.

Παραφράζοντας το σλόγκαν της Θάτσερ “*Better Dead than Red*” εναντίον κάθε ιδέας αμοιβαίου πυρηνικού συμβιβασμού με την τότε Σοβιετική Ένωση, οι φανατικοί των ιδιωτικοποιήσεων είχαν καταλήξει σε ανάλογους αφορισμούς και καθόλου δεν υπολόγιζαν τον κίνδυνο αποδιάρθρωσης πολλών επιχειρήσεων αν έφευγαν ολοκληρωτικά από τον δημόσιο τομέα, (όπως για παράδειγμα συνέβη με τα Βρετανικά τρένα την δεκαετία του 1990).

Την ίδια περίοδο στα τέλη της δεκαετίας του 1980, οι ιδιωτικοποιήσεις αποκτούν μια πολύ δυσάρεστη φήμη μέσω της λεγόμενης «*Συναίνεσης της Ουάσιγκτον*», την οποία διαμορφώνει το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο ως μοντέλο που επιβάλλεται στις χώρες της Λατινικής Αμερικής. Εκτός από την δημοσιονομική λιτότητα, η λεγόμενη «Συναίνεση» περιελάμβανε και μία βίαιη και εκτενή αποκρατικοποίηση όλων σχεδόν των δημοσίων επιχειρήσεων, έτσι ώστε αφενός μεν να διαλύσει τα συνδικάτα τα οποία είχαν ισχυροποιηθεί μέσα σε αυτές, και αφετέρου να εξασφαλίσει επαρκή χρήματα για να ελαφρυνθεί το δημόσιο χρέος και τα ελλείμματα.

Πρέπει να αναφερθεί εδώ ότι αυτά συνέβαιναν κυρίως σε χώρες της Λατινικής Αμερικής και του τρίτου κόσμου, συνήθως μετά από μία συνολική κατάρρευση της οικονομίας και – αρκετά συχνά – μετά από αιματηρά δεξιά πραξικοπήματα, όπως στην Χιλή.

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση δεν υπήρξε ποτέ - πλην της Αγγλίας - κάποιο μαζικό κύμα ιδιωτικοποιήσεων, ούτε ποτέ είχε αναφερθεί ως κεντρική επιλογή το ζήτημα των αποκρατικοποιήσεων για να ελαφρυνθεί το χρέος και το έλλειμμα, παρά τα αντιθέτως νομιζόμενα από μία μερίδα της κοινής γνώμης. Το μόνο το οποίο είχε γίνει ήταν ότι ορισμένοι τομείς που είχαν φρακάρει λόγω υπερβολικής κρατικής βοήθειας - όπως για παράδειγμα τα ναυπηγεία - οδηγήθηκαν σε ιδιωτικοποιήσεις λόγω των υπερβολικών

ελλειμμάτων που δεν μπορούσαν να συνεχιστούν. Εκ των υστέρων, ακόμα και αυτό ήταν ένα μοιραίο σφάλμα που έκανε τότε η Ευρώπη και οδηγήθηκε σε μια αχρείαστη αποβιομηχάνιση, όταν μάλιστα την ίδια στιγμή οι ανταγωνιστές στην Κορέα ή στην Κίνα είχαν αμέριστη κρατική βοήθεια. Αλλά αυτή είναι μία άλλη πικρή συζήτηση...

Ακόμα και μετά την Συνθήκη του Μάαστριχτ, όπου τέθηκαν οι στόχοι μείωσης των ελλειμμάτων και του δημόσιου χρέους, ούτε τότε υπήρξε οδηγία της Ευρωπαϊκής Ένωσης να προβούν οι κυβερνήσεις των κρατών-μελών σε ιδιωτικοποιήσεις και αποκρατικοποιήσεις. Κάθε χώρα έκρινε μόνη της τι την συνέφερε περισσότερο, και αυτό που επικράτησε ήταν εκείνο το οποίο αναφέρθηκε προηγουμένως: η διάρθρωση της οικονομίας, ο κίνδυνος υστέρησης απέναντί στις τεχνολογικές αλλαγές και της δυνατότητάς της να παράγει επαρκή αγαθά σε μία περίοδο ραγδαίων εξελίξεων και παγκοσμιοποίησης. Μην το ξεχνάμε αυτό.

4. Αποκρατικοποιήσεις στην Ελλάδα

Έτσι λοιπόν, οι κυβερνήσεις στην Ελλάδα (όπως και σε χώρες με παρόμοια χαρακτηριστικά στην Νότια Ευρώπη) θεώρησαν ότι αρκετές κρατικές επιχειρήσεις αφενός απομυζούσαν πολλές κρατικές ενισχύσεις που δεν μπορούσαν να συνεχιστούν ενόψει της ΟΝΕ, και αφετέρου ήταν βαρυφορτωμένες από προσωπικό και έντονη συνδικαλιστική επιρροή, (αυτή είναι μία κοινή διατύπωση, γιατί συχνά επρόκειτο για συνθήκες αποκάλυπτης ομηρίας από τα συνδικάτα). Έτσι ξεκίνησε μία σειρά αποκρατικοποιήσεων, πρώτα στον τομέα των τραπεζών, μετά στον τομέα των τηλεπικοινωνιών και σταδιακά αρκετών μεγάλων δημοσίων επιχειρήσεων.

Δεν πήγαν όμως καλά από την αρχή. Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, σημειώθηκαν τρομακτικές αποτυχίες, οι οποίες επέτειναν ακόμα περισσότερο την εχθρότητα της κοινής γνώμης, αλλά και τις συγκρούσεις που ξεσπούσαν σε κάθε σχεδόν απόπειρα ιδιωτικοποιήσεων. Θυμόμαστε όλοι τα εξευτελιστικά γεγονότα στους δρόμους της Αθήνας όταν η κυβέρνηση είχε προχωρήσει χωρίς σχεδιασμό και προτεραιότητες στην ιδιωτικοποίηση των αστικών συγκοινωνιών. Όλα αυτά είχαν χαραχτεί ως «εφιάλτης» στην κοινή γνώμη διαμορφώνοντας μία εικόνα περί του τι

επρόκειτο να σημάνει μια ενδεχόμενη επέκταση των ιδιωτικοποιήσεων και σε άλλους τομείς.

Όταν ήρθε στην κυβέρνηση το ΠΑΣΟΚ το 1993, τα βήματα που έκανε ήταν να σχεδιάσει προσεκτικά μια σειρά κρατικοποιήσεων σε ώριμους τομείς που βρισκόταν σε μια πορεία άνθισης και προοπτικής, όπως εμφατικά ήταν τότε ο τραπεζικός τομέας. Κάτι τέτοιο θα διασφάλιζε όχι μόνο την ανάπτυξη το κλάδου αλλά και την απασχόληση των εργαζομένων, εξαλείφοντας τον φόβο για απώλεια των θέσεων που πυροδοτούσε τις αντιδράσεις.

Δεν έλειψαν βέβαια ούτε και τότε οι άγριες αντιδράσεις - και επιτρέψτε μου εδώ να μνημονεύσω τον Χάρη Σταματόπουλο, τότε διοικητή της Ιονικής Τράπεζας, ο οποίος ξυλοκοπήθηκε άγρια στην διαβόητη συνέλευση ιδιωτικοποίησης και έγινε πρωτοσέλιδο στον παγκόσμιο οικονομικό Τύπο, να τον περιφέρουν τραυματία οι συνδικαλιστές δίκην τροπαίου σε αλαλάζοντες οπαδούς.

Παρόλα αυτά, προχώρησαν εκείνες οι ιδιωτικοποιήσεις των τραπεζών και άνοιξαν ένα δρόμο πιο θετικών αντιδράσεων στην κοινή γνώμη. Θετικές εξελίξεις υπήρξαν και στα αποτελέσματα, τα οποία δεν άργησαν να φανούν όσον αφορά την ποιότητα και την ευρύτητα των παρεχόμενων υπηρεσιών. Όλο και περισσότεροι κατανοούσαν πλέον ότι έπρεπε να υπάρξει εκσυγχρονισμός, αναδιοργάνωση και νέες επενδύσεις στον δύσκαμπτο και προβληματικό τομέα των κρατικών επιχειρήσεων.

Μετά ήρθε η πρώτη αποκρατικοποίηση του ΟΤΕ, αφού βέβαια είχε αποτύχει μερικές φορές στο παρελθόν όταν επιχειρήθηκε - και πάλι άτσαλα και πρόχειρα - να πωληθεί απευθείας στο εξωτερικό. Το 1996 η μετοχοποίηση του 10% του ΟΤΕ σχεδιάστηκε με μεγάλη προσοχή, λες και θα γινόταν εκτόξευση διαστημοπλοίου προς άγνωστο πλανήτη στο υπερπέραν! Θυμάμαι ήμουν με τον τότε πρωθυπουργό Κώστα Σημίτη στην Ιταλία σε ένα Συμβούλιο Κορυφής και το απόγευμα έφτασε η είδηση ότι έκλεισε το deal και μόνο που δεν πανηγυρίσαμε ότι επιτέλους κάναμε αυτό το φοβερό βήμα.

Ακόμα και τότε όμως δεν παρατηρήθηκε καμιά ενθουσιώδης στροφή της κοινωνίας στις αποκρατικοποιήσεις. Η διαδικασία στην Ελλάδα βρισκόταν πάντα αντιμέτωπη με μια ανήσυχη κοινή γνώμη και εξελισσόταν σε ένα οικονομικό περιβάλλον, ναι μεν σχετικά ευνοϊκό σε μακρο-επίπεδο αλλά

και επιφυλακτικό στις λεπτομέρειες, δεδομένης της γραφειοκρατίας και των εμποδίων, τα οποία είτε φανερά είτε κρυφά χαρακτηρίζουν διαχρονικά την ελληνική οικονομία.

Έτσι λοιπόν, η ελληνική κυβέρνηση, εκ των πραγμάτων, έπρεπε να πορευτεί ήπια. Από την πρώτη στιγμή, παραμερίστηκε η ιδεολογική εμμονή της προηγούμενης κυβέρνησης και υιοθετήθηκε μία πραγματιστική προσέγγιση. Αυτό, εκ των υστέρων ήταν πολύ χρήσιμο, διότι βοήθησε την κυβέρνηση να μελετά προσεκτικά τι μπορεί να κάνει και να εντοπίζει τι δεν πρέπει να κάνει.

Εκείνη την εποχή – προς τα τέλη του 1990 - άρχισε να εμφανίζεται και η αποτυχία ορισμένων ιδιωτικοποιήσεων στην Αγγλία, και άρχισε να διαμορφώνεται η αντίληψη ότι μπορεί να αποκρατικοποιείται μόνο ό,τι είναι ανταγωνιστικό προϊόν, για το οποίο λειτουργεί μια ελεύθερη αγορά. Όχι όμως οι υποδομές, οι οποίες δεν είναι δεκτικές ανταγωνιστικής ιδιοκτησίας. Λέγαμε συνοπτικά : «Μπορείς να ιδιωτικοποιείς την **χρήση** των υποδομών αλλά όχι την **κτήση** τους, αν αυτές έχουν μονοπωλιακά ή ολιγοπωλιακά χαρακτηριστικά». Και, ούτως ή άλλως, πρέπει να διαμορφώνεις τις κατάλληλες ανεξάρτητες αρχές, οι οποίες παρεμβαίνουν ρυθμιστικά στην αγορά που δημιουργείται.

Μην νομίζετε ότι αυτά τα συμπεράσματα βγήκανε σε μία νύχτα κρυστάλλινα και αδιαμφισβήτητα, αλλά τα προσεγγίσαμε με ατέλειες και καθυστερήσεις. Σταδιακά οδηγηθήκαμε και στο θεσμικό οικοδόμημα των Ανεξάρτητων Αρχών, το οποίο στην συνέχεια αναπτύχθηκε πολύ και σήμερα μπορεί να έχουμε αριθμό ρυθμιστικών αρχών που υπερβαίνουν και τον αριθμό των υπουργείων.

Θεωρώ ότι η περίοδος εκείνη υπήρξε αρκετά επιτυχής (όπως φαίνεται και στον Πίνακα 5.1 του βιβλίου), όμως πρέπει να παραδεχτώ ότι σε ορισμένες εμβληματικές περιπτώσεις υπήρξε και μεγάλη αποτυχία, όπως για παράδειγμα στην Ολυμπιακή. Η τότε κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ απέτυχε να την ιδιωτικοποιήσει, παρά το γεγονός ότι όλα τα κριτήρια για το πότε πρέπει να ιδιωτικοποιείς ένα δημόσιο φορέα ήταν όχι μόνο υπαρκτά αλλά και υπερ-ενισχυμένα. Για διάφορους λόγους και αδυναμίες, δεν κάναμε το αυτονόητο και έγινε αργότερα με άλλη κυβέρνηση και με δυσμενέστερους όρους!

5. Μαθήματα που ξεχάστηκαν

Θα ήθελα επίσης να σημειώσω ότι ορισμένες αρχές, ορισμένες στρατηγικές, οι οποίες εφαρμόστηκαν εκείνη την περίοδο για τις ιδιωτικοποιήσεις αξίζουν να μελετηθούν και σήμερα. Σημειωτέον ότι αθροιστικά οι αποκρατικοποιήσεις της οκταετίας 1996-2004 καλύπτουν πάνω από το μισό των ιδιωτικοποιήσεων που έγιναν στη διάρκεια όλης της τριακονταετίας που περιγράφει το βιβλίο του Κώστα Μητρόπουλου. Από τα 31 δις. € των ιδιωτικοποιήσεων άνω των 15 δις. € είχαν γίνει την οκταετία Σημίτη, (βλ. Πίνακα 5.1, σελ. 95 του βιβλίου).

Ενώ λοιπόν θα έπρεπε η στρατηγική που ακολουθήθηκε τότε να είναι οδηγός και για τις επόμενες, έχω την εντύπωση ότι άρχισε γρήγορα να εγκαταλείπεται χωρίς μάλιστα να δοθεί κάποια εξήγηση για αυτό. Πολλές φορές, η φούρια που κυριάρχησε για ιδιωτικοποιήσεις και αποκρατικοποιήσεις μετά το 2004 καθοδηγήθηκε από κριτήρια, τα οποία δεν ήταν ούτε υπέρ μιας πιο αποτελεσματικής λειτουργίας της οικονομίας, ούτε εμφανώς υπέρ της ενίσχυσης των κρατικών εσόδων, δηλαδή για να μειωθεί το χρέος και τα ελλείμματα.

Αναφέρω χαρακτηριστικά ορισμένα γεγονότα: ενώ τον ΟΤΕ τον είχαμε μετοχοποιήσει με το 35% να παραμένει στον έλεγχο του κράτους, ώστε να έχει βαρύνουσα γνώμη και οι στρατηγικές αποφάσεις να λαμβάνονται γρήγορα, από το 2004 και μετά ιδιωτικοποιήθηκε πλήρως. Το «ιδιωτικοποιήθηκε» όμως δεν είναι ακριβής όρος, γιατί πωλήθηκε σε μία κρατική εταιρεία τηλεπικοινωνιών, την Deutsche Telecom! Είναι αξιοσημείωτο ότι στην Γερμανία (παρά το γεγονός ότι είναι πολύ μεγαλύτερη και πιο ανταγωνιστική αγορά) οι τηλεπικοινωνίες θεωρούνται ότι πρέπει να είναι υπό κρατική αιγίδα και ιδιοκτησία.

Αντιθέτως στην Ελλάδα που είναι πολύ μικρότερη αγορά με πολλά περισσότερα προβλήματα μονοπωλιακότητας και εκμετάλλευσης της δεσπόζουσας θέσης στην αγορά, ο ΟΤΕ έχει ιδιωτικοποιηθεί πλήρως. Καθόλου τυχαία, κατά την άποψή μου, ο ΟΤΕ είναι από τους πιο ακριβούς τηλεπικοινωνιακούς παρόχους στην Ευρώπη. Συγκεκριμένα, η Ελλάδα σήμερα παρέχει τηλεπικοινωνιακές υπηρεσίες, οι οποίες είναι κατά 75% ακριβότερες από το μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και 3,5 φορές ακριβότερες από τις φθηνότερες τηλεπικοινωνιακές υπηρεσίες στην Ευρώπη, (βλ. ΕΕ 2019, Πηγή: *prc_ppp_ind*). Ακόμα και πριν από 10

χρόνια ή 15 χρόνια, δεν ήταν τόσο μεγάλη η διαφορά, αλλά αφέθηκε να γίνει σήμερα χωρίς δυνατότητες παρέμβασης από το κράτος.

Δεύτερο δείγμα παραδοξότητας: Είχαμε κρατήσει την ΔΕΗ με μία κρατική πλειοψηφία 51%, διότι η επιχείρηση αποτελείται κυρίως είτε από υποδομές μεταφοράς και παραγωγής, είτε από πολύ ακριβές εργοστασιακές δομές, στις οποίες είναι πολύ δύσκολο να επενδύσει ιδιώτης. Σήμερα τι κατάσταση έχουμε; το μεγαλύτερο μέρος της ΔΕΗ, αλλά και οι θυγατρικές της, είναι ιδιωτικοποιημένες. Αντίθετα όμως, βλέπουμε ότι η ΔΕΗ - με την πρόσφατη εξαγορά του Κωτσόβολου για παράδειγμα - κινείται σε δραστηριότητες πωλήσεων, οι οποίες είναι ανοιχτά ανταγωνιστικές σε συνήθεις εμπορικές αλυσίδες. Δηλαδή, αντί να κρατάμε την βαρειά υποδομή κρατική και τις εμπορικές δραστηριότητες ιδιωτικές, κάνουμε το αντίθετο. Και ανάλογα φαινόμενα μπορεί να εντοπίσει κανείς στο φυσικό αέριο και αλλού.

Πιστεύω, λοιπόν, ότι χρειάζεται επειγόντως μία πολύ πιο βαθιά μελέτη για το τι ακριβώς πρέπει να είναι οι ιδιωτικοποιήσεις και πώς αυτές εντάσσονται σε μία συνολικότερη αναπτυξιακή προσπάθεια. Όπως είδαμε, αυτό δεν γίνεται πάντα.

Επειδή τώρα αναφέρθηκε εντόνως από τους ομιλητές το θέμα των ιδιωτικοποιήσεων ύψους 50 δισ. Έπου είχε πομπωδώς εξαγγείλει η Τρόικα το 2011, θεωρώ ότι αυτό είναι το απόλυτο παράδειγμα για το τι **δεν** πρέπει να είναι πρόγραμμα αποκρατικοποιήσεων και ιδιωτικοποιήσεων.

- Πρώτον, γιατί έγινε σε ένα χρόνο που οι αγορές κεφαλαίου ήταν, όχι απλώς πεσμένες, αλλά βυθισμένες στα βάθη των ωκεανών, ανύπαρκτες ουσιαστικά.
- Δεύτερον, διότι υπήρχε μία τρομακτική αμφισβήτηση της αξιοπιστίας της Ελλάδος, άρα κανείς από το εξωτερικό δεν θα επένδυε, διότι όλοι περίμεναν ότι η Ελλάδα, αργά ή γρήγορα, θα έφευγε από το ευρώ. Άρα, έλεγαν, «γιατί να αγοράσω τώρα; Θα αγοράσω φτηνότερα όταν επέλθει η πτώχευση».
- Και το τρίτο είναι ότι το ποσό το οποίο θέσανε, δεν υπήρχε περίπτωση, όχι σε πέντε, όπως είχαν πει τότε, ούτε σε 55 χρόνια να ολοκληρωθεί. Αν μάλιστα σταθώ στις πολιτικές συνθήκες υπό τις οποίες βγήκε η ανακοίνωση για τα 50 δισ., θα θυμάστε όλοι σας ότι

η κυβέρνηση ήταν φυσικά αδύνατον να συμφωνήσει και τελικά έβγαλε την ανακοίνωση ακύρωσης στις 2:00 το πρωί, αν δεν κάνω λάθος. Ανάμεσα σε αυτούς που φώναζαν για τα 50 δις. ήμουν και εγώ, ο οποίος τότε είπα ότι τέτοιο πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων θέλει δύο κυβερνήσεις Θάτσερ, επί μια οκταετία για να μπορέσουν να το φέρουν σε πέρας και πάλι αν ...

Προφανώς ο στόχος ήταν ανέφικτος και η ανακοίνωση του απλώς καταδείκνυε το μένος εναντίον της χώρας μας που είχαν οι συμβουλές και τα προγράμματα του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, όπως έκανε παλιότερα και στην Λατινική Αμερική. Αυτό ήταν τα 50 δις.! Ευτυχώς όμως πάντα υπάρχει ένα παράθυρο διαφυγής: υπεύθυνος του ΤΑΙΠΕΔ ανέλαβε τότε ο Κώστας Μητρόπουλος, ο οποίος με την τρομερή μεθοδικότητα που τον διακρίνει άρχισε την απαιτούμενη προετοιμασία. Ήθελε να προχωράει με σταδιακά βήματα, απόλυτα δουλεμένα.

Πιστεύω ότι οι αποφάσεις που ελήφθησαν έκτοτε βαδίζουν πολύ περισσότερο στον δρόμο της λογικής από την υπερφίαλη και εξωπραγματική αρχική διακήρυξη των 50 δις. Που σύντομα βέβαια εγκαταλείφθηκε και σήμερα αποτελεί το πιο σύντομο ανέκδοτο στις ιστορίες αποτυχημένης οικονομικής πολιτικής που επιχειρήθηκαν την περίοδο της κρίσης.

6. Νέα κατάσταση, νέα καθήκοντα

Κλείνοντας, θέλω να δώσω μία απάντηση στο εάν σήμερα οι ιδιωτικοποιήσεις στην Ελλάδα *«είναι στο τέλος του δρόμου ή όχι»*. Όπως ξέρετε, οι δρόμοι ποτέ δεν είναι όλο ευθεία, έχουν στροφές είτε αριστερά, είτε δεξιά, άλλες απότομες άλλες πιο ομαλές. Σήμερα λόγω της μακράς οικονομικής κρίσης, αλλά και λόγω της πρόσφατης υγειονομικής κρίσης, έχουμε περάσει σε μία περίοδο που ο κόσμος αναζητά σε μεγαλύτερο βαθμό μία καθολική παροχή κρίσιμων δημοσίων αγαθών. Όχι μόνο στον τομέα της υγείας, όπου αυτό είναι το απολύτως απαραίτητο, αλλά και σε άλλους τομείς. Σιγά-σιγά επιστρέφει, όχι η αγάπη προς το κράτος, αλλά ένας μεγαλύτερος σκεπτικισμός για το πόσο αποτελεσματικές θα είναι οι ιδιωτικοποιήσεις.

Ταυτόχρονα όμως, επιστρέφει ένας γεωπολιτικός προβληματισμός για το χαρακτήρα των αποκρατικοποιήσεων και αυτό σε πολλές περιπτώσεις

επαναφέρει τον στρατηγικό ρόλο του κράτους. Στη δεκαετία του 1990, αν ερχόταν κάποιος από οποιαδήποτε ξένη χώρα να επενδύσει σε μία κρατική επιχείρηση προς ιδιωτικοποίηση, θα ήταν ευπρόσδεκτος. Τώρα όμως έχουν μπει στην εξίσωση πολύ ισχυρά γεωπολιτικά κριτήρια.

Για παράδειγμα, μπορεί η Κίνα να πάει να αγοράσει ένα λιμάνι σε μια χώρα που ανήκει σε άλλη σφαίρα συμφερόντων; Για να μην ξεκινήσω εδώ με εγχώριες αναφορές, σας θυμίζω τι έγινε στην Αμερική όταν ένα αραβικό κρατικό fund, είχε επιχειρήσει να εξαγοράσει λιμάνια στις Ηνωμένες Πολιτείες. Είχε τότε παρέμβει ο Τζορτζ Μπους ο νεότερος και το μπλόκαρε, που δεν θα τον έλεγες και θιασώτη του κρατισμού, (βλέπε άρθρο Steven R. Weisman, «*Concern about 'sovereign wealth funds' spreads to Washington*», NYT, Aug. 20, 2007).

Θα έπρεπε κατά την άποψή μου να υπάρξει ανάλογος προβληματισμός και στα δικά μας συναφή ζητήματα. Το γεγονός ότι βασικοί μεταφορικοί κλάδοι ελέγχονται από ξένα κεφάλαια δεν είναι και ό,τι το ασφαλέστερο ή ό,τι πιο ικανοποιητικό μπορεί να υπάρξει για μία χώρα, που προσπαθεί μεν να φτιάξει ένα νέο διεθνοποιημένο πρόσωπο στην οικονομία, αλλά ταυτόχρονα έχει και πολλές γεωπολιτικές προκλήσεις και δεσμεύσεις.

Θα αναφέρω ένα παράδειγμα για το τι εννοώ με αυτό. Γίνεται τώρα ο διαγωνισμός για να ιδιωτικοποιηθεί το λιμάνι της Αλεξανδρούπολης. Ταυτόχρονα όμως, έχει ανακοινωθεί και σχεδιάζεται να εγκατασταθεί εκεί μια πολύ μεγάλη Αμερικάνικη βάση. Μάλιστα – από ό,τι είχα την ευκαιρία να διαπιστώσω πρόσφατα και ο ίδιος – η τοπική κοινή γνώμη είναι ιδιαίτερα θετικά διακείμενη, γιατί θα φέρει νέες δουλειές, κόσμο και επιχειρήσεις. Αυτό τώρα, πόσο ταιριάζει με το να είναι το λιμάνι ιδιωτικοποιημένο και μάλιστα σε συμφέροντα, τα οποία ενδεχομένως εξακτινώνονται στη Ρωσία; Και να θέλει η στρατιωτική βάση να ξεφορτώσει ευαίσθητα πολεμικά φορτία με τον κίνδυνο να μαθευτεί ως τα Ουράλια;

Από αυτή την άποψη ο γεωπολιτικός παράγων θα παίζει πιο καθοριστικό ρόλο και στις αποκρατικοποιήσεις πρέπει να του δώσουμε την δέουσα σημασία. Για τον λόγο αυτό πιστεύω ότι πρέπει να αποκλειστούν ξένα κεφάλαια προερχόμενα από μη-φιλικά και μη-συμμαχικά κράτη, κάτι το οποίο εμείς μπορεί να μην διατυπώνουμε ακόμα και να νομίζουμε ότι δεν πειράζει, όμως η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει ήδη αρχίσει να προειδοποιεί τα

κράτη-μέλη να προσέχουν τις στρατηγικές επενδύσεις και σε ποια χώρα καταλήγουν.

Με όλα αυτά κατά νου, η πολιτική των αποκρατικοποιήσεων, όχι μόνο δεν έφτασε στο τέλος του δρόμου όπως αναρωτιέται το βιβλίο, αλλά αντιθέτως θα έχει την ευκαιρία να διανύσει μια πορεία πολύ πιο απαιτητική στο μέλλον.